ISSN 2078–4333. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 35. С. 228–235
Visnyk of the Lviv University. Series International Relations. 2014. Issue 35. P. 228–235

УДК 504.03 (075.8)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

Юрій Федунь

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-47-81,
e-mail:ybfedun@yahoo.com

Розглянуто еколого-економічні аспекти забезпечення сталого розвитку України з урахуванням досвіду ЄС та виокремлено тенденції, які необхідно врахувати в євроінтеграційних процесах України.

Сталий еколого-економічний розвиток повинен відігравати важливу роль у становленні України, а формування політики такого розвитку, як основної передумови подолання кризових явищ і поліпшення добробуту народу, необхідно базувати на використанні міжнародного досвіду з урахуванням національних особливостей і природних умов.

Аналіз процесів переходу на принципи сталого розвитку країнами-членами ЄС дає підстави стверджувати, що концепція переходу України до сталого розвитку повинна передбачати реалізацію таких базових ідей, як екологізація господарської сфери за умов забезпечення підтримання економічного зростання країни, вирішення гострих соціальних проблем, збереження та відновлення біосистеми країни, посилення орієнтації населення на розумні потреби з урахуванням природно-ресурсного потенціалу навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Ключові слова: сталий розвиток, екологізація, економічне зростання, інтеграція.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Пріоритетність для України євроінтеграційного шляху переходу на принципи сталого розвитку обумовлює необхідність розробки і законодавчого закріплення адекватних механізмів забезпечення еколого-економічного розвитку. Сьогодні багато чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру уповільнює процес інтеграції України до ЄС, хоча активне співробітництво України з ЄС може стати детермінантною силою прискорення еколого-економічного розвитку. Водночас необхідно брати до уваги й те, що ЄС може стати і гальмом подальшої інтеграції, якщо вже сьогодні наша держава не почне реальну реформу багатьох сфер суспільного життя, у тому числі розвитку внутрішньодержавних та зовнішніх еколого-економічних відносин з іншими країнами [1]. Україна відіграє провідну роль у забезпеченні еколого-економічної стабільності на європейському просторі. Як політичний, культурний, економічний міст між Європою та Азією, вона виконує функцію зв'язку в розвитку екологічних систем. Розміри нашої держави, розмаїття її екосистем зумовлюють суттєву залежність екологічної ситуації на всій території Європи від її стабільності в Україні.

© Федунь Юрій, 2014

Європейський Союз є великим інтеграційним об'єднанням країн, отож досвід реалізації політики сталого еколого-економічного розвитку в країнах ЄС заслуговує особливої уваги. Розглядаючи ЄС як важливого партнера, Україна має знайти своє відображення у вкрай необхідній досконалій Концепції сталого розвитку, якої у нас, на відміну від країн–членів ЄС, не розроблено. За сучасних умов Україна потребує удосконалення зовнішньоекономічних відносин загалом та їхнього правового забезпечення (зокрема, виявлення тенденції розвитку двосторонніх економічних, правових, природоохоронних відносин певного кола її стратегічних партнерів у євразійській системі координат). На жаль, вітчизняні науковці не приділяють належної уваги цій проблемі [2].

Аналіз досліджень і публікацій в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Викладено у таких працях [3–6].

Цілі та мета статті. Дослідження економіко-правових аспектів забезпечення сталості еколого-економічного розвитку України є актуальним, оскільки інтеграцію до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу нашої держави.

Президентом і урядом України проголошено курс на розвиток економіки шляхом впровадження інноваційних технологій, залучення державних і іноземних інвестицій, а також вивчення досвіду країн, які пройшли такий шлях і успішно розвиваються.

Ціль роботи – аналіз економічної та екологічної ситуації в Україні з урахуванням досвіду країн-членів ЄС.

Виклад основного матеріалу з вичерпним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження особливостей забезпечення еколого-економічного сталого розвитку в Україні за умов інтеграції до ЄС слід провадити через призму адаптації національного законодавства до норм міжнародного права через процеси імплементації. Адаптація законодавства є діяльністю всіх органів державної влади на основі єдиної системи планування та контролю щодо поетапного прийняття та наближення законодавства держави до «acquis communautaire» на підставі загальновизнаних та національних традицій нормотворчості [7]. Ст. 9 Конституції України є тією правовою нормою, що дає змогу застосовувати на території України міжнародні норми, а чинні міжнародні договори потребують ратифікації Верховною Радою України. Відповідно, вони є частиною внутрішнього законодавства країни, а, отже, перспективним напрямом адаптації законодавства країни до стандартів ЄС і приєднання країни до угод, що діють у самому ЄС, та дотримання Україною зобов'язань щодо реформування законодавства та узгодження його зі стандартами ЄС.

Інтеграцію України до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейського вектора визначає низка документів, зокрема Конституція України. В них

зазначено, що перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах.

Серйозною причиною невдач практично всіх планів інтеграційних об'єднань ми вважаємо те, що в Україні процес інтеграції відбувається «зверху вниз», а не навпаки. Коли в інтеграції зацікавлені всі верстви населення, а не тільки політична верхівка, що використовує питання об'єднання тільки в політичних іграх і на виборах, тоді цей процес можна назвати результативним для держави загалом.

Вважаємо, що загалом на сьогодні українське суспільство усвідомлює, що без розвитку міжнародних економічних інтеграційних процесів Україна не зможе поліпшити свої економічні показники, отож робить спроби вступити у світові об'єднання. Водночас, необхідно констатувати той факт, що існує надто багато труднощів, які постають на цьому шляху.

Як зазначають В. Вовк та Б. Гаврилишин, для України існує реальна небезпека з боку країн ЄС, які можуть відгородити державу «екологічною завісою», у випадку небажання держави планувати та реалізовувати екологічні програми мінімізації шкідливості деяких галузей господарства. Отож стратегічно важливо планомірно наближатися до стандартів ЄС, зокрема перспективних еколого-економічних механізмів моделі сталого розвитку [8].

На нашу думку, суттєвим недоліком стратегії розвитку України є відсутність кількісних оцінок основних чинників, які визначають шляхи розвитку екологічної та економічної систем на майбутні десятиріччя. Постає дилема: з одного боку, присутня світова динаміка попиту на природні ресурси, і Україна, яка експортує на світовий ринок чимало природних ресурсів, водночас відчуває нестачу багатьох їхніх видів, передусім енергоресурсів; з іншого боку, для покращення інвестиційного клімату, незалежно від коливань попиту та пропозицій на природні ресурси, вона повинна залишатися стабільним та надійним партнером для ЄС. По суті, цього вимагає План-програма Євросоюзу із забезпечення власної енергетичної безпеки до 2030 р.

Реформу системи органів державного управління у сфері користування природними ресурсами та, відповідно, охорони навколишнього середовища деякі автори пропонують розпочати зі створення єдиного органу виконавчої влади на кшталт міністерства охорони природних ресурсів і навколишнього середовища, якому доцільно підпорядкувати відомства, що займаються всіма видами проблем з охорони та розумного використання природних ресурсів і навколишнього середовища [8].

У структурі майбутнього вищого органу виконавчої влади доцільно створити окремий департамент чи відомство, покликане прискорювати та поглиблювати євроінтеграційні зв'язки між Україною та ЄС чи іншими міжнародними інститутами, узгоджувати перспективні еколого-економічні програми, важливі для забезпечення безпеки держави.

Реалізація завдань європейської інтеграції вирішальною мірою залежить від прогресу на головному напрямі – забезпечення сталого зростання та прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами-членами ЄС. Останніми роками цей розрив значно зріс і тепер у кілька разів більший, ніж у Польщі, Чехії та Угорщині, які тільки нещодавно набули членства в ЄС. У такій ситуації Україні як країні-кандидату необхідно реалізувати стратегію випереджального розвитку, яка могла б забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні у півтора-два рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС. Таке зростання має супроводжуватися глибокими якісними перетвореннями, реалізацією завдань сталого розвитку, що визначаються світовим співтовариством як стратегія існування у XXI столітті.

Розробка стратегії розвитку України на шляху злиття з ЄС повинна враховувати національні та світові екологічні проблеми у їх економічному аспекті. Сьогодні актуальним для нас є формування розвиненої системи економічних інститутів, зміцнення громадянського суспільства, зайняття свого місця у світовому порядку, отож проблеми навколишнього середовища взаємопов'язані з визначенням пріоритетів використання ресурсного потенціалу, стратегії економічного розвитку, зовнішньої політики.

Економічна та екологічна складові повинні бути рівноцінними компонентами будь-якої державної програми, незалежно від рівня економічного розвитку. Але природоохоронна діяльність лише у державному секторі економіки України не може стримати розвитку екологічної кризи, оскільки управління більшістю природних ресурсів передане в руки приватних або акціонерних компаній, які представляють транснаціональний, державний та регіональний рівні. Екологізація діяльності суб'єктів господарювання може розпочатися лише за умови, що у бухгалтерському обліку фінансових потоків враховуватимуть екологічні збитки, спричинені негативним впливом діяльності суб'єкта на якість природного середовища, оцінені у грошовому еквіваленті; посиленням планетарних негативних змін у якості навколишнього середовища, скороченням біологічного розмаїття По суті, йдеться про формування єдиного параметричного простору, який даватиму змогу оцінити еколого-економічну взаємодію. Тільки прийнявши раціональні рішення на перспективу, можна говорити про сталий розвиток України як члена світового товариства. Багато проблем можна вирішити шляхом інтегрованого регулювання еколого-економічних питань. Саме інтегроване регулювання еколого-економічних питань є ефективним способом досягнення запланованих цілей у перспективі сталого розвитку з урахуванням фізичних, економічних, соціальних умов конкретної географічної одиниці за допомогою адміністративних, фінансових і політичних важелів.

Основоположними складовими політики ЄС, спрямованої на забезпечення сталого еколого-економічного розвитку, є: збереження, захист і поліпшення якості навколишнього середовища; охорона здоров'я людей; раціональне використання природних ресурсів; підтримка заходів, прийнятих на міжнародному рівні та спрямованих на вирішення локальних і масштабних екологічних проблем. Така політика має на меті забезпечення високого рівня охорони навколишнього середовища з урахуванням різних ситуацій, що виникатимуть у будь-яких регіонах ЄС.

Аналіз еколого-економічного розвитку країн ЄС дає підстави виокремити такі тенденції, які необхідно враховувати в євроінтеграційних процесах України:

– повноваження держав-членів ЄС у галузі охорони навколишнього середовища залишаються вирішальними;

– регулярна взаємодія між державами-членами, що утворюють «зелене ядро», суперечить відкритому процесу формування в межах РЄ альянсів у кожному конкретному випадку;

– скандинавські країни не мають достатньої критичної маси, щоб відігравати у природоохоронній діяльності вирішальну роль; активну позицію Данії у цій галузі пояснюють тим, що ця галузь діяльності дає змогу уряду Данії запевнити населення, скептично налаштоване стосовно ЄС, оцінити переваги членства у цій організації;

– аналіз політичних реалій у ФРН засвідчує, що суворої внутрішньої політики недостатньо для того, щоб стати лідером у розробці та здійсненні природоохоронної політики ЄС; поки що стратегічні міркування заважають створенню в уряді ФРН постійної екологічної коаліції;

– постійне залучення Європарламенту в боротьбу за широкі владні повноваження всередині самої структури ЄС загалом знижує ефективність діяльності цього органу у сфері довкілля.

Першочерговими завданнями України на шляху до ЄС у контексті забезпечення сталості еколого-економічного розвитку залишаються виражена та обґрунтована адміністративна реформа органів системи державного управління у сфері природокористування та природоохоронної діяльності, впровадження чіткого механізму розподілу функцій між органами управління та контролю, постійний розвиток державного управління господарської діяльності суб'єктів природокористування. Вирішенню проблем у цих напрямах сприятиме оптимізація діяльності єдиного органу державного управління – Міністерства екології та природних ресурсів України у співпраці з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством фінансів України, іншими міністерствами та відомствами. Однак саме Міністерство екології та природних ресурсів України покликано зберегти в межах власних повноважень усі без винятку функції державного управління та контролю, суворо підпорядкувати собі всі чинні державні комітети, департаменти з усіх видів природних ресурсів. Нагальною потребою є створення у

структурі Міністерства екології та природних ресурсів України департаменту з питань сталого розвитку та євроінтеграції, який зосередить у своїх руках розробку та впровадження національної стратегії збалансованого розвитку еколого-економічної системи держави.

Екологічна безпека, як уже зазначено, є невід'ємною складовою національної безпеки. Відповідно до Конституції України, проблемами національної безпеки займається Рада національної безпеки та оборони України. У рамках РНБО доцільно створити орган, який спеціалізуватиметься на гармонізації екологічної політики України зі стандартами Європейського Союзу та співпраці з європейськими і міжнародними організаціями у сфері сталого розвитку.

Головними завданнями діяльності такого органу повинні стати реалізація інтересів України у вирішенні глобальних і локальних екологічних проблем, регулювання шляхів досягнення сталого розвитку. Україна має змогу використати можливості світової спільноти для збереження природного розмаїття, екосистем як на нормативному, так і на організаційному рівнях. Активізація участі держави у міжнародних екологічних організаціях – яскравий приклад правильного спрямування можливостей нашої держави. У межах самої держави будь-які програми державного чи регіонального значення повинні обов'язково підлягати екологічній експертизі та контролю з боку Міністерства екології та природних ресурсів України.

Розпочати масштабну екологізацію економічного розвитку, з урахуванням комплексу зовнішньоторговельних інтересів, Україні слід з початкового підготовчого етапу для виходу з глобальної екологічної та економічної кризи. Вирішувати завдання вибору напряму інтеграції варто з визначення власних переваг, які допоможуть посісти гідне місце в об'єднанні та впливати на процеси інтеграції. Це вимагає вирішення зміни внутрішньої політики, передусім гармонізації законодавства та зміцнення принципу верховенства закону, що є запорукою життєздатності економічної системи загалом та фінансової зокрема. Хоча українське законодавче поле доволі розвинене, а закони багато в чому досконалі, їх дуже часто не виконують. До того ж, реальне верховенство закону – все ще бажана мета.

Отже, стратегічно важливою для розвитку України є проблема формування механізму реалізації концепції сталого розвитку. Аналіз державних і регіональних програм сталого розвитку засвідчив, що їхні автори намагаються перенести вирішення екологічних проблем до моменту досягнення Україною кращого економічного стану. На думку автора, це суперечить головному принципу сталого розвитку, відповідно до якого ідея сталого розвитку полягає саме в урахуванні екологічного чинника як одного з найважливіших компонентів соціально-економічному розвитку. Відповідно, під час укладання цільових програм пріоритетною повинна бути екологічна політика, як цілеспрямована діяльність із забезпечення раціонального користування природними ресурсами та збереження якості

навколишнього середовища за умови забезпечення високих соціальних стандартів.

Аналіз головних етапів становлення та розвитку політики сталого еколого-економічного розвитку країн ЄС засвідчив наявність суттєвого впливу інтеграційних процесів на формування механізмів реалізації концепції сталого розвитку в межах окремих країн і ЄС загалом. Водночас в Україні недостатньо враховують та певною мірою ігнорують чинник залежності процесів національного розвитку в усіх його аспектах від розвитку цих же процесів на глобальному рівні, що значною мірою зменшує ймовірність реалізації на практиці головних принципів сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України №237/94-ВР від 10.11.1994 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн. : www.raga.gov.ua 18.09.2009 р.

2. Король В. Міжнародно-правові аспекти двосторонніх торговельно-економічних відносин стратегічних партнерів України – Європейського Союзу та Китаю / В. Король // Право України. – 2007. – № 10. – С. 137–141.

3. Федунь Ю. Б. Актуальні проблеми забезпечення сталого еколого-економічного розвитку України в умовах інтеграції до ЄС / Ю. Б. Федунь, Р. В. Фещур // Менеджмент та підприємництво в Україні. Етапи становлення та проблеми розвитку: Вісн. НУ «Львівська політехніка». – 2005. – № 547. – С. 276–283.

4. Федунь Ю. Б. Шляхи забезпечення сталого еколого-економічного розвитку України / Ю. Б. Федунь // Менеджмент та підприємництво в Україні. Етапи становлення та проблеми розвитку: Вісн. НУ «Львівська політехніка». – 2009. – № 657. – С. 229–234.

5. Федунь Ю. Б. Реалізація політики сталого еколого-економічного розвитку в країнах ЄС: досвід для України / І. М. Грабинський, Ю. Б. Федунь // Менеджмент та підприємництво в Україні. Етапи становлення та проблеми розвитку: Вісн. НУ «Львівська політехніка».– 2010. – № 691. – С. 327–333.

6. Федунь Ю. Б. Моделювання шляхів сталого еколого-економічного розвитку України / Ю. Б. Федунь // Менеджмент та підприємництво в Україні. Етапи становлення та проблеми розвитку: Вісн. НУ «Львівська політехніка». – 2011. – № 714. – С. 540–546.

7. Рудой К. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / К. Рудой. – Х., 2004. – 24 с.

8. Вовк В. Опасность «экологического занавеса» / В. Вовк, Б. Гаврилишин // Зеркало недели. – 2005. – № 4 (532). – 5–11 февраля. – С. 15.

Стаття надійшла до редколегії 1.06.2014.
Прийнята до друку 20.06.2014

SUSTAINABLE ECOLOGICAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE BASED ON THE EU EXPERIENCE

Yuriy Fedun

Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel.: (032) 239-47-81,
e-mail: ybfedun@yahoo.com

Economic and ecological aspects of sustainable development of Ukraine with the account of the EU experience are examined in the article and defines trends that need to be taken into account in the process of European integration of Ukraine.

Sustainable environmental and economic development should play an important role in the development of Ukraine, and the formation of the policy of such development as the main premise of overcoming the crisis and improving people's welfare should be based on the use of international experience with the account of national characteristics and environmental conditions.

The analysis of the processes of transition to sustainable development principles by the EU member-states gives reason to believe that the concept of Ukraine's transition to sustainable development must be based on the implementation of the following basic ideas: greening of the economic sphere in the conditions of maintaining economic growth, solving critical social problems, preserving and restoring biological systems of the country, a stronger orientation of the population towards reasonable requirements, taking into account the natural resources of the environment for future generations.

Key words: sustainable development, ecology, economic growth, integration.

Обеспечение устойчивости эколого-экономического развития Украины с учетом опыта ЕС

Юрий Федунь

Львовький национальный университет имени Ивана Франка,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-47-81,
e-mail:ybfedun@yahoo.com

Рассмотрены эколого-экономические аспекты обеспечения устойчивого развития Украины с учетом опыта ЕС и выделены тенденции, которые необходимо учесть в евроинтеграционных процессах Украины.

Устойчивое эколого-экономическое развитие должно играть важную роль в становлении Украины, а формирование политики такого развития, как основной предпосылки преодоления кризисных явлений и улучшения благосостояния народа, должно базироваться на использовании международного опыта с учетом национальных особенностей и природных условий.

Анализ процессов перехода на принципы устойчивого развития странами-членами ЕС дает основания утверждать, что концепция перехода Украины к устойчивому развитию должна основываться на реализации следующих основных идей: экологизации хозяйственной сферы в условиях обеспечения поддержания экономического роста страны, решения острых социальных проблем, сохранения и восстановления биосистемы страны, усиления ориентации населения на разумные потребности с учетом природно-ресурсного потенциала окружающей среды для будущих поколений.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологизация, экономический рост, интеграция.